

СУЧАСНІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ БОЇ ЗА ІСТОРІЮ

За плечима в українського та польського народів залишилася багатовікова спільна історія. Найбільш важкий і драматичний період їхніх стосунків – це майже вся перша половина минулого століття. Обидва народи не були готові до компромісу, оскільки яблуком розбрату виступили одні й ті самі терени – Східна Галичина, Волинь і Підляшшя. Після розпаду Радянського Союзу та соціалістичної системи розпочався процес переосмислення, здійснювалися неодноразові спроби досягти примирення, формування колективної пам'яті. Проте часто діалог двох сторін перетворювався в монолог¹. «Ми – і українці, і поляки – маємо спільну рису: синдром невинної жертви, – зауважив свого часу головний редактор «Газети виборчої» А. Міхнік. – Ми маємо історичне переконання в тому, що ми для всіх були добрими, а нас кривдили. Це не є правдою ані щодо поляків, ані щодо українців»².

На думку О. Сушка, із 90-х рр. ХХ ст. і донедавна в сусідній Польщі переважала ліберальна тенденція, котру поділяли і впливові політичні сили, і більшість суспільства. В основі останньої лежали два принципи: РП як частина континенту бере активну участь у побудові спільного європейського дому, фундаментом якого є ліберально-демократичні цінності; стосунки з Україною розвиваються в площині концепції Єжи Гедройца. «Багато є питань між поляками та українцями – питань прикрих або дуже тяжких, – писав директор Літературного інституту і редактор журналу “Культура” до Івана Кедрина – Рудницького 2-го квітня 1976 р. – Проте я не вважаю, що належить оперувати неточною інформацією. Мабуть, інтересам наших народів відповідає нормалізація стосунків, а це вимагає сказати один одному в очі всю правду – але тільки правду»³. А правда, на його думку, полягала також і в тому, що «саме поляки як «державний народ» несуть відповідальність за те, як у Польській державі поводитися з білорусами, литовцями, українцями та євреями. І перед поділами Польщі. І в міжвоєнний період, і під час Другої світової...»⁴.

---

¹ Зінченко О. Польща – Україна: асиметрія пам'яті. Як поновити діалог навколо минулого? *Дзеркало тижня*. 2016. № 38–39.

² Міхнік А. Синдром жертви. *День*. 2003. 15 квітня.

³ Єжи Гедройць та українська еміграція. *Листування 1950–1982 років/упорядкування, передне слово і коментарі Богуміли Бердиховської*; пер. з пол. та англ. Київ: Критика, 2008. 752 с. С.711.

⁴ Цит. за : Шаповал Ю. Як спецслужби «народної» Польщі бандерівців нищили. *Дзеркало тижня*. 2018. №11.

Саме Є. Гедройцю належить ідея повного примирення з українцями та литовцями після падіння комуністичних режимів у Центрально-Східній Європі, вирішальною умовою якого мали стати визнання Польщею своїх східних повоєнних кордонів, відмова від планів повернути Вільно, Гродно, Львів, а також підтримка нею незалежності України, Білорусі й Литви та сприяння їх інтеграції в західну цивілізацію, унаслідок чого з'явиться перспектива отримати тривкий буфер, що відокремлюватиме Польщу від Росії. Після проголошення незалежності України він закликав невідкладно залагодити дражливі історичні конфлікти, що можуть завадити українсько-польським відносинам, неодноразово підкреслював, що союз між двома державами вигідний Варшаві не менше ніж Києву. «Без вільної України, – наголошував Є. Гедройць, – не буде вільної Польщі»⁵.

На жаль, за період, що минув після 1991 р., українська та польська сторони так і не розробили візії примирення навколо драматичних сторінок спільного минулого, хоча державні та громадські діячі, політики, представники церков обох країн неодноразово виступали зі спільними заявами в руслі класичної формули: «Вибачаємо і просимо вибачення». Незважаючи на щорічне зростання подібних декларацій, їх виявилось недостатньо, оскільки дискусії ставали дедалі гострішими. Щось тут пішло не так⁶.

Нині українці та поляки переживають, очевидно, найтяжчий період своїх відносин від початку 90-х рр. Як слушно зауважив О. Сушко, «суперечності мають невинуватий характер і не можуть бути вичерпані швидко, навіть за наявності політичної волі на рівні лідерів держав, адже торкаються глибинних процесів еволюції національної ідентичності, позиціонування обох народів – точніше, їх провідних прошарків у світі, що змінюється»⁷.

На думку О. Сушка, окреслилися дві симетричні тенденції, які демонструють відмінність теперішньої ситуації від «золотого віку» відносин Києва та Варшави, що тривав майже чверть століття й був надзвичайно позитивним для українсько-польських стосунків. Із боку РП бачимо витіснення її керівництвом «гедройцевого» розуміння відносин з українцями та зміщення акценту на «кресове» прочитання своєї східної політики. «Рівний партнер перетворюється подекуди на ментора та «цивілізатора», а адвокат – на прокурора. Підтримка

---

⁵ Пасова Т. Польща: з адвокатів у прокурори. *Дзеркало тижня*. 2017. № 4; Кравченко В. Тінь Бандери і Хмельницького. *Дзеркало тижня*. 2018. № 13.

⁶ Зінченко О. Указана праця. *Дзеркало тижня*. 2016. № 38–39.

⁷ Сушко О. Погодитися на незгоду. *Дзеркало тижня*. 2017. № 45.

перестає бути безумовною й узалежнюється готовністю України поділяти домінуюче польське історичне бачення, принаймні щодо Другої світової війни. Мовляв, навіщо нам той корумпований і безнадійний у реформах Київ, якщо він нічим не готовий допомогти нам у просуванні нашого бачення Польщі та Європи? Розуміння принципової значущості незалежної України для безпечного майбутнього Польщі (безвідносно до історичного наративу) – неухильно знижується»⁸.

Зі свого боку, офіційний Київ робить спробу «стрибка на Захід» – розповсюдження уявлень про необов’язковість ролі РП як “моста” чи “адвоката” у відносинах України із західними країнами, з якими він, мовляв, може успішно взаємодіяти напряму, не вдаючись до посередництва ненадійної, невливової, скомпрометованої недемократичними євроскептиками Варшави»⁹. Тим більше, що навіть найбільші польські симпатички України нині визнають, що стратегічне партнерство обох країн уже протягом певного періоду рухалося вперед на «холостих», а офіційна Варшава демонструвала надзвичайно багато політики патронажу, проте не завжди сприймала Україну як повноцінного партнера. Те саме стосується її як адвоката останньої в ЄС. Тому, як зауважила А. Гетьманчук, «замість нового чітко окресленого порядку денного, з’явився вакуум, який з легкістю заповнили політичні пристрасті навколо УПА і Бандери. Про історію говорити легше, ніж творити майбутнє»¹⁰.

Дійсно, у нинішніх українсько-польських стосунках непропорційно домінуючу роль стала відігравати історія. В Україні спостерігаємо виокремлення національної ідентичності, супроводжуване створенням пантеону героїв національно-визвольних змагань і прискорене та радикалізоване російською агресією. У руслі цієї ідентичності важливішу, ніж дотепер, роль починають відігравати символи, що уособлюють героїчну боротьбу за національне визволення, свободу й незалежність. Чимало їх у минулому були ворожі стосовно Польщі, проте в сьогоднішній ситуації тогочасна «антипольська» спрямованість повністю вихолостилася. Так, позитивно ставитися до Польщі та шанувати С. Бандеру, ОУН й УПА – цілком сумісні для сучасних українських громадян речі, проте в нинішніх поляків це викликає нерозуміння та роздратування¹¹.

---

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Гетьманчук А. Україна – Польща: партнерство без патронату і передумов. *Дзеркало тижня*. 2017. № 11.

¹¹ Сушко О. Указана праця. *Дзеркало тижня*. 2017. № 45.

У Польщі розпочався ренесанс національної ідентичності, що відбувається на фоні відродження конфліктності в оцінюванні всієї польсько-української історії, канонізації навколо сприйняття її трагічних сторінок, наприклад Волинської трагедії 1943 р., котру більшість спільноти країни однозначно кваліфікує як геноцид¹².

Наші сусіди не бажають зрозуміти того, що для українського суспільства героїзація С. Бандери, ОУН й УПА не наповнена анти-польським змістом, а чорно-червоні прапори – це не демонстрація антипольських настроїв, а поряд із державним, синьо-жовтим, – яскраві символи національної ідентичності, боротьби за незалежність і на Майдані, і на Сході. Їм, очевидно, важко також уявити, що українці можуть мати своїх героїв і по-іншому, ніж поляки, трактувати історичне минуле. І наголошуючи на «польській чутливості» до історичної пам'яті, у сусідній державі незрозуміло чому відмовляють у такій самій чутливості українцям¹³. «Та головна проблема, – зазначив В. Кравченко, – полягає не у відмінностях тлумачення політиками й суспільством подій в історії України та Польщі, а в тому, що правляча партія «Право і справедливість» поставила сьогодні й майбутнє українсько-польських відносин у залежність від прийняття або заперечення Києвом польського тлумачення історичної пам'яті. А це вже неприйнятно для українців, які живуть у добу становлення української держави та формування української ідентичності»¹⁴.

У 2013 р. Сейм Польщі прийняв постанову про визнання вбивства поляків упівцями «етнічною чисткою з ознаками геноциду». А в липні 2016 р. він кваліфікував події на Волині 1943–1944 рр. «геноцидом, здійсненим українськими націоналістами проти громадян Другої Речі Посполитої». Тоді ж ухвалено його постанову «Про встановлення 11 липня Днем пам'яті поляків, жертв геноциду, вчиненого ОУН-УПА». В ухвалених документах уся відповідальність за тогочасну трагедію покладалася на ОУН, УПА й замовчувалося те, що перед-воєнні ревіндикаційно-колонізаційні акції польського уряду на Холмщині, наростання антиукраїнських настроїв серед місцевих поляків, розв'язаний тут терор проти українських діячів, що став швидко переростати від індивідуального до масового в перші роки німецько-радянської війни, мали трагічне відлуння на Волині та разом з іншими

---

¹² Там само.

¹³ Детальніше про це див.: Кравченко В. Указана праця. *Дзеркало тижня*. 2018. № 13.

¹⁴ Кравченко В. День Петра й Андрія. *Дзеркало тижня*. 2017. № 48.

причинами призвели до масових убивств мирних жителів польської й української національностей. Керманічі польського та українського підпільних рухів не зуміли або не захотіли своєчасно загасити конфлікт, відмовитися від обопільного екстремізму й безкомпромісності, до кінця не розібрались у підступних і провокаційних цілях нацистів та більшовиків. Усе це породило злочини з обох боків і стало трагедією народів-сусідів¹⁵.

«Суперництво за право називатися найбільш постраждалим народом і зловживання поняттям “геноцид” – один з найсерйозніших гріхів, вчинених політиками, – вважає український фахівець з міжнародного кримінального права М. Гнатовський. – Такі теми найлегше підходять для політичних спекуляцій, але в більшості випадків вони деструктивні і поглиблюють розкол між народами, підкреслюють поділ між “ми” (жертви) і “вони” (вороги)... Пам’ять людей, що загинули в результаті злочинів минулого, потрібно шанувати так, щоб не провокувати погіршення відносин між їхніми нащадками і сусідніми народами»¹⁶.

Після приходу до влади правоцентристської партії «Право і справедливість» офіційна Варшава зображає українців як «злочинних націоналістів і колабораціоністів нацистської Німеччини», які, мовляв, несуть усю відповідальність за волинські події 1943–1944 рр., та критично відгукується про політику героїзації С. Бандери, ОУН й УПА, здійснювану в Україні, але цілковито відкидає такий підхід, коли йдеться про Армію Крайову, польське некомуністичне підпілля, польські еміграційні кола, зрештою – польський націоналізм¹⁷.

У цьому зв’язку процитуємо кілька заяв лідера правлячої партії Ярослава Качинського: «Ми не можемо роками погоджуватись на те, щоб в Україні формувалась культ людей, які вчинили геноцид щодо поляків. Незважаючи на те, що жорстокість німців важко перевершити, їм (українцям – *В. Т.*) це вдалося». І далі: «Я чітко сказав панові Президентові Порошенкові, що з Бандерою вони (Україна – *В. Т.*) до Європи не ввійдуть. Ця річ для мене зрозуміла, ми й так продемонстрували величезну терплячість, але все має межі». В іншому випадку він зазначив: «Усе ще не визначено, чи стане Україна на позицію, яку в

---

¹⁵ Трофимович В. Чи мали вплив холмські події на Волинську трагедію 1943–1944 років? *Другі Всеукраїнські краєзнавчі читання, присвячені пам’яті Григорія Гуртового*: наук. зб. Луцьк, 2016. С. 144–150.

¹⁶ Цит. за: Кравченко В. Тіні загиблих предків. *Дзеркало тижня*. 2016. № 21.

¹⁷ Кравченко В. Тінь Бандери і Хмельницького. *Дзеркало тижня*. 2018. № 13; Грабовський С. Яка Україна потрібна Польщі? *Сучасність*. 2004. № 2. С. 59–62.

Польщі вважають неприйнятною, чи буде спиратися у своїй історичній легітимізації на традиції УПА, тобто на традиції організації, яка скоїла злочини проти поляків, чи зійде з цього шляху»¹⁸.

Виникає закономірне питання: як сприймати вищевказані висловлювання політика, який нині фактично керує Польщею? На думку С. Махуна, їх потрібно недвозначно сприймати як спробу в складний для України період, коли вона переживає російську агресію, нав'язати винятково своє, польське бачення драматичних подій першої половини ХХ ст.¹⁹ «Історія перестала бути діалогом, – додає Н. Коваль. – Поляки впевнені, що Волинська трагедія – геноцид. І Україна або визнає це, і тоді буде діалог, або ні, і в такому разі діалогу не буде»²⁰.

Характерно, що на фоні подібних заяв політиків сусідньої країни вже з'являються заклики відновити довоєнні кордони Польщі. Іншими словами, чуємо претензії на частину території Української держави. Наприклад, у 25-ту річницю незалежності останньої відбулася маніфестація перед українським посольством у Варшаві, до якого її учасники звернулися зі зверненням. У ньому, зокрема, зазначалося: «...Повинно бути виразом дієвої справедливості, щоб Львів – місто, яке завжди було польським, а також було осередком польської культури та науки, в ім'я добрих сусідських взаємин і взаємної співпраці було Польщі повернуте»²¹.

Зрозуміло, що в умовах гібридної війни як ключового інструменту російської геостратегії реваншу, подібні заяви є небезпечними. «Нинішні потуги на тлі загального розростання агресії, ненависті й загрози миру реанімувати ефект доміно у випадку з претензіями на Львів – це не тільки спроба спричинити ворожнечу між нащадками учасників волинських подій 1943 року, – зазначив В. Газін. – Їхнє відлуння сіє неспокій у Центрально-Східній Європі. Поряд зі Львовом може опинитися Щецин, Калінінград, Гданськ і т. д. Тоді заради чого 1975 року в Гельсинкі збиралася Нарада з питань загальноєвропейської безпеки і співробітництва? Хіба не для того, щоб назавжди закрити останні найбільш спірні проблеми після Другої світової війни і здати в архів історії територіальні претензії в Центрально-Східній Європі? Невже забули, що війна 1939–1945 рр. почалася зі змови двох

---

¹⁸ Цит. за: Васюнець Н. Ультиматум Качинського. *Експрес*. 2017. №14.

¹⁹ Махун С. Польща – Україна: як «переступити через поріг власної пам'яті?» *Дзеркало тижня*. 2017. № 8.

²⁰ Цит. за: Кравченко В. Тінь Бандери і Хмельницького. *Дзеркало тижня*. 2018. № 13.

²¹ Цит. за: Коваленко І. Що задумали у Варшаві? *Експрес*. 2016. № 86.

диктаторів про переділ світу, і Польща в цьому диявольському плані виявилася найбільш уразливою? Невже не чуємо заяв і декларацій державних, громадських, церковних діячів обох країн про покаєння і прощення? І неминуче постає запитання: кому це вигідно?»²².

Узимку 2018 р. у Варшаві ухвалено Закон «Про внесення змін до Закону про інститут національної пам'яті – Комісію з переслідування злочинів проти польського народу і деяких інших законів». В основу цих змін, серед іншого, покладено встановлення відповідальності за заперечення «злочинів українських націоналістів і членів українських формацій – колабораціоністів Третього райху». Неправомірно поставивши в один ряд націоналістів і колабораціоністів, Закон роз'яснює ці злочини як «дії, вчинені українськими націоналістами в 1925–1950 роках, які полягають в застосуванні сили, терору чи інших форм порушення прав людини щодо індивідуальних осіб чи суспільних груп».

Даючи оцінку цьому та іншим фрагментам закону, міністр закордонних справ України П. Клімкін підкреслив: «Даруйте, але саме в цей період українські патріоти вели визвольну боротьбу проти іноземних окупацій Західної України. Отже, йдеться не тільки про тих українців, які вчинили воєнні злочини проти людяності, а взагалі про всіх патріотів, які боролися за незалежність України. А з цього випливає, що будь-який українець за будь-яку позитивну оцінку наших визвольних змагань може бути ув'язнений в Польщі на 3 роки, оскільки Польща має про ці змагання іншу думку. Під реальною загрозою опиняється і корінна українська меншина, і майже мільйон наших заробітчан, що працюють у Польщі. Більше того, кара настигне українця, навіть якщо свою оцінку він висловив у себе в Україні. Коли послідовно дотримуватися букви нового закону, то польська поліція у Варшаві має зсаджувати таких українців з поїзда, скажімо, “Київ–Берлін” і запроторювати їх у каталажку»²³.

Викликає, щонайменше, здивування й те, що в Законі жодним словом не згадано польських колабораціоністів нацистської Німеччини, які теж учинили злочини проти своєї Вітчизни. Хоча, як випливає з відомої праці польського історика Ришарда Качмарека «Поляки у вермахті», що побачила світ у 2010 р., «...з території всієї окупованої Польщі в 1940–1945 роках було призвано до німецької армії

---

²² Газін В. Війна у війні: кому це вигідно? Кривава карта Волині. *Дзеркало тижня*. 2016 № 2.

²³ Клімкін П. Україна і Польща: випробування історією. *Високий замок*. 2018. № 27.

правдоподібно близько 450–500 тисяч осіб», які «розділяли долю німців, котрі служили у вермахті, зарівно як її трагічні, так і ганебні сторінки»²⁴.

У вищезгаданому Законі нічого не вказано і про польських націоналістів, частина яких брала участь у масових убивствах українського населення. Наведемо лише один приклад. 3 березня 1945 р. кілька сотень озброєних вояків Армії Крайової під командуванням поручника Юзефа Бісса оточили українське село Павлокома, у якому розстріляли 366 українців, у тому числі 157 жінок та 59 дітей віком до 14 років²⁵. І таких українських сіл, у яких підрозділи АК здійснювали криваві каральні акції, було чимало. «Тоді виникає слушне питання, – зауважив відомий український історик Л. Зашкільняк, – як називати акції винищення українських поселень польським підпіллям (Павлокома, Сагринь, Піскорівце і т. д.)? “Геноцидом” українського населення? Чи не простіше умістити всі збройні дії українського і польського підпілля в узагальненому терміні “війна”... важко знайти інший термін для всієї сукупності подій українсько-польських відносин в роки світової війни та без врахування попереднього етапу їх розвитку»²⁶. На його думку, можна зрозуміти керівництво польського підпілля, яке цієї війни не хотіло й намагалось лише зберегти територіальний status quo ante bellum, але потрібно не скидати з рахунку також прагнення і керманців українського національно-визвольного руху, і значної маси українського населення пограничних теренів, які планували скористатися воєнною ситуацією та здійснити «другу спробу» національного державотворення²⁷.

Виходячи з цього, офіційний Київ виступає проти однобокого бачення тогочасних подій: погоджуючись визнати й засудити злочини, учинені проти поляків, він сподівається, що і польська сторона зробить так само стосовно злочинів проти українців²⁸.

Непереконливими видаються й вищезазначені закиди щодо «героїзації Бандери, ОУН і УПА». Як відомо, Степан Бандера в уявленні польських авторів є емоційним символом страждань, яких поляки з Волині та Східної Галичини зазнали від українських націоналістів під

---

²⁴ Цит за: Рудницький Ю. Колаборація по-польськи. *Дзеркало тижня*. 2018. № 14.

²⁵ Клімкін П. Указана праця. *Високий замок*. 2018. № 27. Детальніше про цей злочин див.: MiśiŃo E. Pawłokoma 3. III. 1945. Warszawa, 2006. S. 13–14.

²⁶ Зашкільняк Л. Огляд проблем спільної (важкої) історії українців і поляків ХХ століття. URL: [https://ipn.gov.pl/download/1/50106/\(Zaszkielniak.Past](https://ipn.gov.pl/download/1/50106/(Zaszkielniak.Past) (дата звернення: 21.06.2018).

²⁷ Там само.

²⁸ Клімкін П. Указана праця. *Високий замок*. 2018. № 27.

час війни. Його образ, як такий, функціонує також у польській літературі, що проявляється у звинуваченнях останнього в сприянні винищенню українцями поляків²⁹. Зрозуміло, що С. Бандера, за словами О. Підлуцького, як майже будь-який політичний лідер національного масштабу, є постаттю багатогранною, у чомусь суперечливою й далеко не все з його ідейного спадку та практичного досвіду може взяти нині на озброєння українська спільнота. Проте він «є і залишиться назавжди в свідомості українського народу найповнішим уособленням, персоніфікацією ідеї боротьби за незалежну соборну Українську державу. Боротьби проти будь-яких загарбників – поляків, німців, росіян... Боротьби кривавої, жертвовної і самовідданої. Тому вимоги чи поради “не героїзувати Бандеру” на практиці означають пропозицію відмовитися від ідеї державної незалежності як найвищої цінності українського народу, хай як пишномовно для когось це звучить. А ось народ, більшість якого не вважає свою національну державу безумовною цінністю, зробити таку державу по-справжньому ефективною та успішною шансів справді не має»³⁰.

Подібна ситуація і в ставленні до ОУН й УПА. Тут виразно проглядається недооцінка польською стороною і масштабів збройного протистояння радянського режиму та повстанського підпілля, і втрат останнього. Як відомо, після вигнання з України німецьких окупантів на її західних теренах спалахнуло запекле протистояння повстансько-підпільного руху та радянської влади, що супроводжувалось обопільним насильством, кривавими ексцесами, численними жертвами й стражданнями, основною причиною яких була репресивна політика сталінського режиму³¹.

Як впливає з розсекреченої нині постанови президії ЦК КПРС про політичний і господарський стан західних областей УРСР від 26 травня 1953 р., із 1944 по 1952 рр. в західних областях України піддано різним видам репресій майже 500 тис. осіб, у тому числі заарештовано понад 134 тис., убито понад 153 тис., вислано навечно за межі республіки

---

²⁹ Детальніше про С. Бандеру див.: Трофимович В. Степан Бандера у спогадах і публіцистиці. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки РДГУ*. Рівне, 2009. Вип. 17. С. 212–218; Його ж. ОУН – невід’ємна частина української історії. *Наукові записки НУОА: Історичні науки*. Острог, 2010. Вип. 16. С. 8–18.

³⁰ Підлуцький О. Суперечка про Бандеру з московським братом. *Дзеркало тижня*. 2018. № 17.

³¹ Детальніше про це див.: Трофимович В. Збройне протистояння радянського режиму і повстанського підпілля на Любомльщині 1944–1952 рр. *Наукові записки НУОА: Історичні науки*. 2011. Вип. 17. С. 186–198.

понад 203 тис. осіб³². Варто зазначити, що в цьому багаторічному кривавому протистоянні на західноукраїнських землях збройне підпілля мало підтримку місцевих жителів. «У принципі населення Західної України допомагало загонам УПА, не лише побоюючись терору з їхнього боку, але й тому, що це були їхні рідні українці, які захищали від свавілля окупантів і поляків», – визнав Г. Санніков, котрий чверть століття пропрацював в органах безпеки СРСР, брав участь у ліквідації на цих теренах повстанського руху. І далі: «В очах місцевого населення оунівці були героями, борцями за їх рідну Україну, за її самостійність. Про те, що це була не просто матеріальна допомога УПА з боку місцевого населення, але й висока моральна підтримка, свідчить величезна кількість фактів». Він же констатував: «Ми виграли цю війну в Західній Україні, але не перемогли»³³.

Зрозуміло, що в пам'яті народу, насамперед рідних і близьких, указані вище учасники повстансько-підпільного руху закарбувалися як мученики та полум'яні герої боротьби за незалежну й соборну Україну. Звідси польська вимога засудити їхню діяльність неминуче наражатиметься на нерозуміння та супротив нащадків³⁴. А враховуючи те, що особовий склад УПА з кінця 1943 і до середини 1945 рр., за підрахунками І. Патриляка, міг коливатися в межах 14–23 тис. осіб (мабуть, не менше осіб були активними учасниками підпілля ОУН),³⁵ і не всі вони були учасниками українсько-польської війни, то можна припускати, що більшість зі 153 тис. знищених учасників повстансько-підпільного руху не мала стосунку до Волинської трагедії. З огляду на ці факти, як зазначив вітчизняний історик і публіцист О. Зінченко, згадка в прийнятому у 2015 р. Законі України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» бійців Української повстанської армії серед ушанованих борців за свободу й незалежність України не мала антипольського спрямування та не повинна би сприйматись у РП як возвеличення злочинців. Звідси подолання асиметрії пам'яті й нестачі знань про ці драматичні сторінки історії є визначальним моментом у польсько-українському порозумінні³⁶.

---

³² Лаврентий Берия. 1953. Стенограмма июльского пленума ЦК КПСС и другие документы. Москва: МФД, 1999. 512 с. С. 47.

³³ Санников Г. Большая охота. Разгром вооруженного подполья в Западной Украине. Москва: ОЛМА – ПРЕСС, 2002. 512 с. С. 504–505.

³⁴ Зінченко О. Указана праця. *Дзеркало тижня*. 2016. № 38–39.

³⁵ Патриляк І. Перемога або смерть: український визвольний рух у 1939–1960 роках. Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»; Львів: «Часопис», 2015. 512 с. С. 147–148.

³⁶ Зінченко О. Указана праця. *Дзеркало тижня*. 2016. № 38–39.

Характеризуючи зазначені вище зміни до Закону про інститут національної пам'яті як приклад однобокого, чорно-білого підходу до історії, П. Клімкін у своїй статті «Україна і Польща: випробування історією», разом із тим підкреслив: «Воєнні злочини, злочини проти людства, вчинені в ході українсько-польських конфліктів протягом Другої світової війни та після неї, не мають виправдань. Однозначно засуджую всі такі злочини – і ті, що спрямовані проти українців, і ті, що проти поляків. У нинішньому трактуванні подій польською стороною проглядає тенденція поставити знак рівності між національно-визвольною боротьбою українців і злочинами проти цивільного польського населення. У принципі в такий спосіб можна дискредитувати будь-який визвольний рух. Але й для таких ситуацій цивілізована Європа давно знайшла відповідь: кожен злочин індивідуальний і має своїх виконавців, які повинні нести за нього відповідальність. Приписування ж злочину усій нації чи всьому визвольному рухові є неприпустимою пропагандистською маніпуляцією»³⁷.

Окремим злочином українських націоналістів й українських колабораціоністів Німеччини Закон вважає «участь у винищенні єврейського населення чи геноциді громадян Речі Посполитої на теренах Волині і Східної Малопольщі», знову ж таки замовчуючи дії польських колабораціоністів, які допомагали окупантам у здійсненні Голокосту³⁸. Із цього приводу С. Дацюк зазначив: «Зараз поляки активізували сепарацію жертв та сепарацію відповідальності. По відношенню до євреїв поляки знімають з себе відповідальність. А на українців вони цю відповідальність перекладають. Тому особливо боляче це вдарило по українцям. Українцям теж є що закинути не тільки полякам, але і іншим народам»³⁹.

Здійснюючи односторонню ревізію історії, депутати Сейму заборонили називати «концентраційними таборами» колишні польські місця ув'язнення, наприклад, Березу Картузьку (у 1934–1939 рр. – концтабір для політичних в'язнів: українців, білорусів, литовців, євреїв і представників інших національностей), що відзначався надзвичайно суворим режимом утримання. В ухваленому ними Законі територія Галичини названа «Східною Малопольщею»⁴⁰. Вони ж наклали табу на факти співпраці уряду Другої Речі Посполитої з нацистською Німеч-

---

³⁷ Клімкін П. Указана праця. *Високий замок*. 2018. № 27.

³⁸ Там само.

³⁹ Дацюк С. Чи є у жертв національність? *Українська правда*. 02 лютого 2018 року. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5a742376e10e4/> дата звернення: 19.06.2018.

⁴⁰ Тягнибок О. Про істеричні антиукраїнські реакції польських політиків. *Українська правда*. 2018. 27 січня 2018 року. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/tiahnybok/5a6c87d0aa5b8/> дата звернення 19.06.2018.

чиною. Зокрема, коли в ході чехословацької кризи 1938 р., висунувши територіальні претензії до Чехословаччини й поділяючи позицію нацистського керівництва про те, що ця країна має зникнути з карти Європи, Польща фактично солідаризувалася з Німеччиною, якій, за словами В. Черчилля, «допомагала пограбувати Чехословаччину в Мюнхені»⁴¹.

Масла у вогонь польських пристрастей підлив і прийнятий Верховною Радою навесні 2015 р. Закон «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.», у якому серед іншого виокремлюється роль ОУН та УПА, а його стаття 6 передбачає сувору відповідальність, уключаючи й іноземців, за зневажливе ставлення до борців за свободу та незалежність України, а також публічне заперечення факту правомірності боротьби за останні у ХХ ст.⁴²

Поглибленню кризи у двосторонніх відносинах «сприяли» й інші «важкі питання» у сфері історичної пам'яті: легалізація на території України та Польщі пам'ятників, споруджених без дотримання чинного законодавства; акти вандалізму стосовно пам'ятників і на цвинтарях, де поховані українці та поляки; тимчасова заборона на здійснення польською стороною пошукових і ексгумаційних робіт на українських теренах; заборона на в'їзд особам, котрих офіційні Київ та Варшава розглядають як загрозу національній безпеці тощо⁴³. Ініційовані Варшавою бої за історію призвели до зростання антиукраїнських настроїв у Польщі й антипольських в Україні, охолодження міждержавних стосунків, зняття з порядку денного низки спільних проектів у різноманітних галузях співробітництва⁴⁴.

Усвідомлюючи «історичну тяглість» українсько-польських контраверсій, які то загострювалися, то вщухали, проте «фермент» протистояння був завжди присутній, ряд вітчизняних дослідників разом із тим вважають недопустимим, аби суперечливі питання, історичні явища «динамічної стереотипізації» використовувалися для морально-етичного або політичного шантажу. На їхню думку, архіважливо спрямувати дискусію в конструктивну площину та докласти максимум зусиль, аби українська та польська сторони змогли подолати стереоти-

---

⁴¹ Черчилль У. Вторая мировая война: сокр. пер. с англ. Москва: Воениздат, 1991. Кн. 1. Т. 1–2. 592 с. С. 176.

⁴² Кравченко В. Тінь Бандери ... *Дзеркало тижня*. 2018. № 13.

⁴³ Там само.

⁴⁴ Детальніше про це див: Рудницький Ю. Контрафактна пам'ять. *Дзеркало тижня*. 2017. № 17; Троян С., Киридон А. Українсько-польські відносини 2014–2017: зміна парадигми чи новий формат співробітництва? *Зовнішні справи: Історичні науки*. 2017. № 8. С. 16–18; Пасова Т. Указана праця. *Дзеркало тижня*. 2017. № 4.

пи, упередження, перешкоди й без емоцій спільно оцінити власну історію⁴⁵. Крім того, потепління відносин не настане без регулярного спілкування двох сторін і їхнього бажання досягти взаєморозуміння й співпраці; прагнення Києва та Варшави применшити роль історії в політиці; визнання Польщею за сусідньою державою права на власне прочитання свого минулого й готовності до рівноправного партнерства з Україною⁴⁶.

Безперечно, у виконанні цих завдань важко переоцінити роль істориків. Із цього приводу Л. Зашкільняк слушно зазначив: «Як видається, українським і польським історикам не можна стояти осторонь спроб нав'язати в своїх країнах і на міжнародній арені односторонню версію українсько-польських стосунків в роки Другої світової війни. Ця версія повинна бути зрівноваженою поглядом “з іншого боку”. І українського погляду не може забракнути, інакше, як і раніше, “біографію” і справу України, а також і Польщі, будуть розглядати і вирішувати треті держави – і без українців, і без поляків. Ми повинні поважати як прагнення поляків відбудувати свою державу, так і прагнення українців мати свою незалежну державу. Польська державність вже давно відбудована і зміцнена, а українська ще залишає багато питань для роздумів. Прагнення скомпрометувати український національний рух, повісити на нього “злочини проти людства і людяності” жодним чином не приводять до примирення і взаєморозуміння двох сусідніх народів»⁴⁷.

Для подолання кризи українсько-польських відносин необхідний виважений і рівноправний діалог обох сторін, у якому провідне місце має посісти універсальна формула «Прощаємо та прощення просимо», висловлена, до речі, польськими єпископами понад півстоліття тому.

Замість висновку, наведемо наступну думку О. Зінченка, яку ми повністю поділяємо: «Зрештою, якщо ми сподіваємося збудувати спільний дім Нової Європи, то єдиний вихід – перестати ділити жертви на польські й українські, а прийняти смерть кожного як смерть рідної людини. І тому відповідь на запитання “За що маємо просити пробачення?” – однакова і для поляків, і для українців: ми маємо просити пробачення за взаємну ненависть»⁴⁸.

---

⁴⁵ Шаповал Ю. Сімдесят і десять. *Волинь, 1943. Сімдесята річниця злочину*. Київ, 2013. С. 30–31; Троян С., Киридон А. Указана праця. *Зовнішні справи: Історичні науки*. 2017. № 8. С. 16–18. С. 18.

⁴⁶ Кравченко В. Тінь Бандери... *Дзеркало тижня*. 2018. № 13.

⁴⁷ Зашкільняк Л. Огляд проблем спільної (важкої) історії українців і поляків ХХ століття. URL: [https://ipn.gov.pl/download/1/50106/\(Zaszkielniak.Past](https://ipn.gov.pl/download/1/50106/(Zaszkielniak.Past) (дата звернення: 21.06.2018).

⁴⁸ Зінченко О. Указана праця. *Дзеркало тижня*. 2016. № 38–39.